SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

# BOLALARNI BOSHLANG‘ICH TA’LIMGA MAJBURIY BIR YILLIK TAYYORLASH TIZIMINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI

***Daminova Shahnoza Axrolovna***

***Toshkent xalqaro kimyo universiteti, Maktabgacha ta’lim nazariyasi va usullari fakulteti magistratura yo‘nalishi 1-bosqich talabasi***

***Azamova Malohat Najimovna***

***Ilmiy rahbar: Toshkent xalqaro kimyo universiteti Maktabgacha ta’lim nazariyasi va usullari fakulteti o‘qituvchisi, professor***

***Annotatsiya***

*Ushbu maqolada bolalarni boshlang‘ich ta’limga tayyorlashning bir yillik majburiy bosqichini takomillashtirish masalasi ko‘rib chiqiladi. Tahlil markazida xizmatdan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, ta’lim mazmunini bolaning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish, pedagoglar tayyorgarligini kuchaytirish hamda maktabgacha ta’lim bilan boshlang‘ich maktab o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash masalalari turadi. O‘zbekistonning amaldagi normativ hujjatlari xalqaro tavsiyalar bilan qiyosiy o‘rganilib, tizimni rivojlantirishga doir amaliy yo‘nalishlar taklif etiladi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, maktabga tayyorlik faqat harf va raqamlarni bilish bilan belgilanmaydi; bolaning muloqotga kirishishi, o‘zini boshqarishi, jismoniy faolligi, fikrlashi va mustaqil harakat qilishi ham muhimdir. Ish hujjatlar va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilishga asoslangan bo‘lib, unda o‘tkazilmagan tajriba natijalari keltirilmaydi.*

***Kalit so‘zlar***

*maktabga tayyorgarlik, majburiy bir yillik tayyorlov, maktabgacha ta’lim, uzviylik, bola rivojlanishi, o‘yin asosidagi ta’lim, inklyuziv yondashuv, pedagogik monitoring.*

***Abstract***

*This paper explores ways to strengthen Uzbekistan’s compulsory one-year preparation programme for children entering primary school. It considers access, age-appropriate learning content, teacher capacity, inclusion and cooperation between preschool settings, families and schools. National legislation and selected international guidance are examined through documentary and comparative analysis. The paper argues that readiness for school should be understood broadly: alongside emerging literacy and numeracy, it includes communication, self-regulation, physical development, curiosity and growing independence. Practical measures are proposed to improve access and*

*quality at the same time. The study is based on policy documents and published literature; it does not report original fieldwork or experimental results.*
***Keywords***
*school readiness, compulsory one-year preparation, preschool education, continuity, child development, play-based learning, inclusive education, pedagogical monitoring.*
***Аннотация***
*В статье рассматриваются возможности совершенствования обязательной годичной подготовки детей к начальному образованию в Узбекистане. Основное внимание уделяется доступности услуг, содержанию обучения с учётом возраста и индивидуальных особенностей ребёнка, профессиональной подготовке педагогов, инклюзии и взаимодействию семьи, дошкольной организации и школы. Национальные нормативные документы сопоставляются с отдельными международными рекомендациями. Подчёркивается, что готовность к школе не сводится к знанию букв и цифр: она также включает общение, саморегуляцию, физическое развитие, любознательность и самостоятельность. Предлагаются практические направления повышения охвата и качества. Исследование основано на анализе документов и научной литературы; результаты полевого эксперимента не заявляются.*
***Ключевые слова***
*готовность к школе, обязательная годичная подготовка, дошкольное образование, преемственность, развитие ребёнка, обучение через игру, инклюзивное образование, педагогический мониторинг.*

## Kirish

Bolaning maktabga qadam qo‘yishi uning kundalik hayoti, muloqot doirasi va faoliyat tartibida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi. Shu sababli tayyorlov davri faqat boshlang‘ich o‘quv malakalarini mashq qildirishdan iborat bo‘lmasligi kerak. Bola yangi jamoaga qo‘shila olishi, savol berishi, o‘z fikrini ifodalashi, topshiriqni tinglashi, navbat kutishi va oddiy kundalik vazifalarni mustaqil bajarishga odatlanishi ham maktabga moslashuvning muhim shartlaridir. O‘zbekistonda bir yillik tayyorlovning huquqiy kafolati 2019-yil 16-dekabrda qabul qilingan O‘RQ-595-son Qonunda mustahkamlangan. Xususan, qonunning 6-moddasi davlat tomonidan bolaga umumiy o‘rta ta’lim tashkilotiga kirishidan oldin bir yil davomida davlat maktabgacha ta’lim tashkilotida tayyorlanish huquqi kafolatlanishini belgilaydi [1]. Mazkur qoida tayyorlovni ayrim oilalar tanlaydigan qo‘shimcha mashg‘ulot emas, balki ta’lim olishdagi teng imkoniyatni qo‘llab-quvvatlovchi tizimli bosqich sifatida talqin etish imkonini beradi.

Tadqiqotning bosh maqsadi bir yillik tayyorlov tizimini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladigan mexanizmlarni aniqlash va ularni ilmiy jihatdan asoslangan takliflar ko‘rinishida bayon qilish. Maqolada amaldagi huquqiy asoslar qanday tashkiliy imkoniyatlarni yaratadi? maktabga tayyorlikning qaysi tarkibiy jihatlari ustuvor bo‘lishi kerak? qamrov kengayishi bilan birga ta’lim sifatini saqlash uchun qanday choralar zarur? Kabi savollarga javob izlanadi.

**Tadqiqot metodologiyasi**

Ish nazariy-tahliliy tadqiqot sifatida olib borildi. Asosiy metodlar sifatida normativ hujjatlarni mazmunan o‘rganish, ilmiy manbalarni tahlil qilish, qiyoslash, tizimli yondashuv va umumlashtirishdan foydalanildi. Manbalar tarkibiga O‘RQ-595-son Qonun, 132-son qaror bilan tasdiqlangan nizom, PF-19-son Farmon, UNESCOning ISCED 2011 qo‘llanmasi hamda Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti va hamkorlari ishlab chiqqan erta bolalik rivoji bo‘yicha tavsiyalar kiritildi [1–5]. Normativ hujjatlar o‘rganilganda, avvalo, tayyorlovning huquqiy maqomi, guruhlarni tashkil etish shakllari, pedagoglarga qo‘yiladigan talablar, moliyaviy va moddiy ta’minot hamda ta’lim jarayoni ishtirokchilarining vazifalari ajratib olindi. Xalqaro manbalar esa maktaboldi ta’limning maqsadi, o‘yin va o‘zaro muloqotning o‘rni, bolaning rivojlanishini yaxlit ko‘rish tamoyillari nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Tahlil jarayonida tizim besh yo‘nalish bo‘yicha ko‘rib chiqildi: bolalarni xizmat bilan qamrab olish; ta’lim mazmuni va metodlari; pedagoglarning kasbiy salohiyati; oila va maktab bilan hamkorlik; monitoring va boshqaruv. Bunday tuzilma masalani faqat guruhlar soni yoki dastur mazmuni bilan cheklamasdan, barcha omillarning o‘zaro ta’sirini hisobga olishga yordam beradi.

**Natijalar**

Hujjatlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda bir yillik tayyorlovni tashkil etish uchun huquqiy va tashkiliy poydevor shakllangan. Biroq tizimning amaliy samarasi bolalarning qayerda yashashi, yaqin atrofda qanday xizmat mavjudligi, guruhlarning jihozlanishi va pedagogik jarayon qay darajada sifatli yo‘lga qo‘yilganiga bog‘liq. Shu bois qamrov ko‘rsatkichini oshirish bilan birga xizmatning mazmuni va sharoitlarini ham kuzatib borish talab etiladi. PF-19-son Farmonning muhim jihati tayyorlov dasturini turli muassasalarda tashkil etish imkoniyatini kengaytirishidir. Farmonga muvofiq, guruhlar

maktabgacha ta’lim tashkilotlari, umumiy o‘rta ta’lim maktablari va boshqa ijtimoiy soha obyektlarida to‘liq yoki qisqa muddatli shaklda ishlashi mumkin. Nodavlat ta’lim tashkilotlari uchun ham tegishli guruhlarni tashkil etish yo‘li ochilgan [3]. Bunday yondashuv xizmatni hududiy ehtiyojga mos joylashtirishga yordam beradi, biroq barcha shakllarda yagona sifat va xavfsizlik talablarini saqlash muhim. Birinchi aniqlangan rivojlantirish mexanizmi hududiy ehtiyojga asoslangan qamrov rejalashtirishidir. Bunda har bir mahalla kesimida maktab yoshiga yaqin bolalar soni, mavjud tayyorlov guruhlari sig‘imi, transport masofasi, nogironligi bo‘lgan bolalar ehtiyoji va oilalarning ijtimoiy holati bo‘yicha ma’lumotlar muntazam yangilanadi. Natijada guruhlar faqat mavjud bino va shtatga qarab emas, balki bolalarning real ehtiyojidan kelib chiqib joylashtiriladi. Birinchi yo‘nalish hududiy ehtiyojni aniq hisobga olgan holda qamrovni rejalashtirish. Buning uchun mahalla va tuman kesimida maktabga chiqish arafasidagi bolalar soni, mavjud guruhlarning quvvati, masofa, transport imkoniyati va alohida ta’lim ehtiyojlari to‘g‘risidagi ma’lumotlar muntazam yangilanib borishi lozim. Shu ma’lumotlar asosida yangi guruhlar qayerda ochilishi va qaysi xizmat turi maqsadga muvofiqligi belgilanadi. Ikkinchi yo‘nalish sharoitga mos xizmat shakllarini tanlash. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari yetarli bo‘lgan joylarda tayyorlov guruhlarini shu muassasalar negizida tashkil etish qulay. Aholi tarqoq joylashgan yoki mavjud bog‘chaga borish qiyin bo‘lgan hududlarda esa maktab va boshqa xavfsiz ijtimoiy obyektlardan foydalanish mumkin. Qisqa muddatli guruhlar hamda ota-onalarga beriladigan metodik ko‘mak xizmatning qamrovini kengaytiruvchi qo‘shimcha vosita bo‘la oladi. Tayyorlov dasturining mazmuni bolalarning yoshiga mos faoliyatlar orqali qurilishi maqsadga muvofiq. UNESCOning ISCED 2011 qo‘llanmasida maktaboldi ta’lim bolalarning til va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, mantiqiy fikrlashga undash, atrof-muhitni o‘rganish, harakat va o‘yin orqali mustaqillikni kuchaytirish bilan tavsiflanadi [4, 20–21-b.]. Bu yondashuv mashg‘ulotlarni faqat yozuv va hisob mashqlariga aylantirmaslik zarurligini ko‘rsatadi. Nutqiy tayyorgarlik uchun bolalar bilan suhbatlashish, ertak va hikoyalarni tinglash, mazmunini o‘z so‘zlari bilan aytib berish, tovushlarni eshitib farqlash va yangi so‘zlardan foydalanish kabi mashqlar qo‘l keladi. Dastlabki matematik tasavvurlar esa buyumlarni sanash, guruhlash, taqqoslash, shakl va o‘lchamlarni farqlash, oddiy ketma-ketliklarni

davom ettirish orqali rivojlantiriladi. Bunda kundalik hayotdagi buyum va vaziyatlardan foydalanish o‘rganishni bola uchun tushunarli qiladi. Tayyorlov guruhidagi ta’lim sifati ko‘p jihatdan pedagogning bilimiga, bolalar bilan muloqot uslubiga va rivojlanish jarayonini kuzata olishiga bog‘liq. 2025-yil 8-iyuldagi 423-son qaror bilan maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining kasbiy standarti tasdiqlangan [5]. Ushbu standart pedagogning kasbiy bilim va ko‘nikmalariga qo‘yiladigan talablarni belgilaydi. Uni amaliyotga tatbiq etishda o‘yin asosidagi mashg‘ulot, bolaning individual ehtiyojini hisobga olish, xavfsiz muhit yaratish va ota-onalar bilan hamkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish muhim. Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi uzluksiz jarayon bo‘lishi kerak. Hududiy metodik uchrashuvlar, tajriba almashish mashg‘ulotlari, ochiq darslar va hamkasblarning faoliyatini kuzatish orqali amaliy muammolarni birgalikda hal qilish mumkin. Malaka oshirish samarasi faqat qatnashgan kurslar soni bilan emas, mashg‘ulotlarning bolaga yo‘naltirilgani, pedagogik muloqot sifati va individual yondashuvning amalda qo‘llanishi bilan baholanishi lozim. Bir yillik tayyorlovdan foydalanish imkoniyati barcha bolalar uchun teng bo‘lishi kerak. Biroq uzoq masofa, transport muammosi, oilaning moddiy holati, binoning moslashtirilmagani yoki zarur mutaxassislar yetishmasligi ayrim bolalar uchun qo‘shimcha to‘siq tug‘dirishi mumkin. Shu sababli hududiy rejalashtirishda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar va ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashga muhtoj oilalar alohida e’tiborga olinishi zarur. Inklyuziv ta’limning mazmuni bolani mavjud faoliyatdan chetlatish emas, balki mashg‘ulot va muhitni uning imkoniyatlariga moslashtirishdan iborat. Buning uchun ko‘rgazmali vositalar, sodda va tushunarli ko‘rsatmalar, moslashtirilgan topshiriqlar hamda zarur hollarda logoped, psixolog yoki maxsus pedagog maslahati yo‘lga qo‘yilishi mumkin. Bolaning qiyinchiligini kamchilik sifatida baholash o‘rniga, unga qanday ko‘mak kerakligini aniqlash ustuvor bo‘lishi lozim.

Ota-onalar bilan hamkorlik muntazam va amaliy mazmunga ega bo‘lishi kerak. Ularga uyda farzandi bilan kitob ko‘rish, suhbat qurish, birgalikda o‘ynash, oddiy yumushlarni mustaqil bajarishiga imkon berish va bolaning savollariga e’tibor bilan javob qaytarish bo‘yicha tavsiyalar berish mumkin. Bunday muloqot oilani ta’lim jarayonining faol hamkoriga aylantiradi.

**Muhokama**

Tahlil shuni anglatadiki, bir yillik tayyorlovni takomillashtirishda qamrov va sifatni alohida-alohida ko‘rib chiqish yetarli emas. Guruhlar soni ortishi xizmatdan foydalanish imkoniyatini yaxshilashi mumkin, ammo pedagoglar yetishmasa, o‘quv muhiti talabga javob bermasa yoki dastur bolalarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olmasa, kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi. Demak, infratuzilma, kadrlar, metodika va monitoring bir-birini to‘ldirishi lozim. Xalqaro tavsiyalar ham erta bolalik davrida rivojlanishga kompleks yondashish zarurligini ko‘rsatadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti, UNICEF va Jahon banki ishlab chiqqan Nurturing Care Framework bolalarning salomatligi, to‘g‘ri ovqatlanishi, xavfsizligi, mehrli parvarishi va erta o‘rganish imkoniyatlarini o‘zaro bog‘liq omillar sifatida ko‘radi [6, 12–19-b.]. Mazkur yondashuv maktabga tayyorlovni faqat sinfda o‘tiladigan mashg‘ulotlar doirasida emas, bolaning kundalik hayoti va oilaviy muhit bilan uzviy aloqada tashkil etish lozimligini anglatadi. UNESCO tasnifida maktaboldi ta’lim bolalarning til va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, dastlabki mantiqiy-matematik tushunchalarni shakllantirish, atrofdagi olamni o‘rganish va o‘yin orqali mustaqillikni qo‘llab-quvvatlashga qaratiladi [4, 20–21-b.]. Bu fikr tayyorlov dasturida akademik topshiriqlar bilan bir qatorda harakat, ijod, muloqot va tajriba faoliyatlariga ham yetarli o‘rin berish zarurligini tasdiqlaydi. O‘zbekistonda to‘liq va qisqa muddatli guruhlar, maktab hamda boshqa ijtimoiy obyektlardan foydalanish imkoniyati hududiy sharoitlarga moslashish uchun asos yaratadi. Shu bilan birga, turli muassasalarda ta’lim tashkil etilishi yagona minimal talablarni bekor qilmaydi. Binolarning xavfsizligi, pedagogning kasbiy tayyorgarligi, ta’lim mazmuni va bolaga munosabat barcha shakllarda bir xil darajada kafolatlanishi zarur. Taklif etilayotgan mexanizmlarning natijasi ularning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Masalan, yangi guruh ochishdan oldin bolalar soni va hududiy ehtiyojni aniqlash, keyin pedagog va jihozlarni tayyorlash, mashg‘ulotlarni bolaning rivojlanishiga mos tashkil etish, ota-onalar bilan aloqa o‘rnatish va muntazam monitoring olib borish kerak. Jarayon yakunida olingan ma’lumotlar keyingi rejalashtirishga qaytarilsa, boshqaruv qarorlari aniqroq bo‘ladi. Shunday qilib, tizimni takomillashtirishning amaliy modeli ehtiyojni aniqlash, xizmat turini belgilash, pedagogik sharoit yaratish, o‘yin va faoliyatga

asoslangan ta’limni amalga oshirish, oilani jalb etish hamda rivojlanish natijalarini kuzatish bosqichlaridan tarkib topadi. Bu bosqichlar bir martalik tadbir emas, muntazam takrorlanadigan sifatni yaxshilash sikli sifatida yo‘lga qo‘yilishi lozim.

Amaliy ishlar uchun quyidagi ustuvor vazifalar taklif etiladi:

1. mahalla va tuman kesimida maktabga chiqish arafasidagi bolalar soni hamda xizmat ehtiyojini muntazam yangilash;

2. barcha tayyorlov guruhlari uchun xavfsizlik va ta’lim sifati bo‘yicha minimal mezonlarni belgilash;

3. pedagoglar va bitiruvchi kurs talabalari uchun mentorlik va amaliy baholash tizimini yo‘lga qo‘yish;

4. inklyuziv muhit va mutaxassislar ko‘magini kengaytirish;

5. ota-onalar, mahalla va boshlang‘ich maktab bilan hamkorlikni tizimli tashkil etish;

6. monitoringda qamrov bilan birga bolaning individual rivojlanish dinamikasini ham hisobga olish.

**Xulosa**

Majburiy bir yillik tayyorlov maktabgacha ta’limdan boshlang‘ich ta’limga o‘tish davrini qo‘llab-quvvatlaydigan muhim bosqichdir. Uning asosiy mazmuni bolani 1-sinf dasturiga oldindan o‘rgatish emas, balki yangi ta’lim muhitida o‘zini erkin tutishi, boshqalar bilan hamkorlik qilishi va bilim olishga qiziqish bilan kirishishi uchun zarur sharoit yaratishdan iborat. O‘rganilgan hujjatlar va ilmiy yondashuvlar asosida tizimni rivojlantirishning bir nechta ustuvor mexanizmi ajratildi: hududiy ehtiyojga tayangan rejalashtirish; to‘liq va qisqa muddatli guruhlar kabi moslashuvchan shakllar; o‘yin va amaliy faoliyatga tayangan ta’lim mazmuni; pedagoglarning uzluksiz kasbiy rivoji; inklyuziv sharoitlar; oila va maktab bilan hamkorlik; bolaning rivojlanish dinamikasini kuzatadigan monitoring. Maktabga tayyorlikni faqat harflarni tanish yoki sanash bilan o‘lchash to‘g‘ri emas. Bolaning nutqi, savol berishi, fikrini bayon qilishi, tengdoshlari bilan munosabati, mustaqilligi, o‘zini boshqarishi, jismoniy faolligi va yangilikka qiziqishi ham e’tiborga olinishi kerak. Shuning uchun baholash jarayoni bolaning kuchli tomonlarini ko‘rsatishi va zarur yordam yo‘nalishlarini aniqlashga xizmat qilishi lozim. Keyingi amaliy bosqichda hududiy qamrov xaritalarini ishlab chiqish, tayyorlov guruhlari

uchun yagona minimal sifat indikatorlarini belgilash, pedagoglar mentorligini yo‘lga qo‘yish va maktab bilan uzviy hamkorlikni kuchaytirish tavsiya etiladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. O‘zbekiston Respublikasi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonun, 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son. 6-modda. Rasmiy elektron matn: https://lex.uz/docs/-4646908

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. 2020-yil 9-martdagi 132-son qaror. “Bolalarni boshlang‘ich ta’limga majburiy bepul bir yillik tayyorlov guruhlari faoliyatini tashkil etish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom, 1–3, 4–17, 18–27-bandlar; 3-ilova. https://lex.uz/acts/-4758605

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-fevraldagi PF-19-son Farmoni. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2–4-bandlar. https://lex.uz/docs/-8037353

4. UNESCO Institute for Statistics. (2015). ISCED 2011 Operational Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications. Montreal: UNESCO-UIS. 20–21-betlar. https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/isced-2011-operational-manual-guidelines-for-classifying-national-education-programmes-and-related-qualifications-2015-en_1.pdf

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. 2025-yil 8-iyuldagi 423-son qaror. “Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini tasdiqlash to‘g‘risida”. 1-bob, 1–2-bandlar va ilova. Rasmiy PDF: https://www.lex.uz/pdffile/7618066

6. World Health Organization, UNICEF, World Bank Group. (2018). Nurturing Care for Early Childhood Development: A Framework for Helping Children Survive and Thrive to Transform Health and Human Potential. Geneva: WHO. 12–19-betlar. https://nurturing-care.org/

7. World Health Organization, UNICEF, World Bank Group. (2018). Nurturing Care for Early Childhood Development: A Framework for Helping Children Survive and Thrive to Transform Health and Human Potential. Geneva: WHO. https://nurturing-care.org/

8. OECD. (2021). Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/f47a06ae-en